

УДК 316.346.32 – 053.6 (477)

Багмет Інна Михайлівна,
1977 р.н. У 1999 році закінчила Миколаївський державний педагогічний інститут (нині університет),
здобула кваліфікацію вчителя української мови і літератури, практичного психолога у закладах освіти.
Аспірантка кафедри психології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.
Опубліковано 8 праць. Наукові інтереси – психологія особистості.

Альтруїстично-егоїстичні цінності молоді в сучасній Україні

У наведеній статті автором розкриваються результати психологічного дослідження альтруїстично-егоїстичної позиції особистості студентів.

У період розбудови самостійної незалежної держави, у часи соціальних катаклізмів та економічної нестабільності порушуються ритм і темп життя, розхилюється синхронність соціальних процесів, ускладнюється координація життєвих подій. Більше того, у такий час раптово і вимушено можуть бути змінені цінності і пріоритети у суспільстві. Цінності, що домінують у державі, – це головний елемент її культури. Ціннісні пріоритети індивідів реалізуються в основних мотивах поведінки, а досвід повсякденного життя у змінених соціополітичних умовах, в свою чергу, впливає на цінності. Тобто через аналіз цінностей можна чітко виявити зміни, які сталися в культурі суспільства, в самій особистості у відповідь на соціальні та політичні зміни. Одним зі серйозних наслідків інституціональних змін в Україні, пов'язаних із зміною політичної системи та розвитком ринкових відносин, є зміна соціальної мотивації її громадян. Особливої гостроти сьогодні набуває вивчення змін, які відбуваються у свідомості сучасної молоді. Неминуча в умовах зламу старих підвалин переоцінка цінностей, їх криза найбільш виразно проявляється у свідомості саме цієї соціальної групи. Сьогодні перед молоддю постає завдання визначення власної життєвої позиції, пріоритетів поведінки, базових цінностей. Питання про джерела альтруїзму в поведінці людини, співвідношення його з егоїзмом, вивчення самої можливості безкорисливого вчинку червоною ниткою пронизують експериментально-психологічні дослідження з цих проблем.

У психологічному дослідженні ми поставили завдання виявити і проаналізувати переважання тієї чи іншої позиції у студентів Українського державного морського університету ім. С.Й. Макарова (м. Миколаїв), а також їх прояви в залежності від статі опитуваних. Було опитано 200

студентів (100 – чоловічої і 100 – жіночої статі) віком від 18 до 23 років. Дослідження проводилося за методикою, розробленою автором. В інструментарій входило дві анкети, які супроводжувалися інструкцією: прочитати висловлювання й оцінити ступінь вираженості змісту кожного для себе за 7-бальною шкалою, де цифра "1" означає "не оправдано і не прийнятно ні за яких умов, зовсім не погоджуюсь", цифра "7" – "оправдано, прийнятно за будь-яких умов, повністю погоджуюсь", "4" – середня оцінка. Питання першої анкети відображають ситуацію, що не відноситься до респондента. Подаємо її зміст.

1. Безкорисливе служіння іншим людям, задоволення чужих інтересів має стояти над власними потребами.
2. Потрібно допомагати іншим людям лише у тому випадку, якщо у відповідь вони допоможуть тобі. Люди бажають нам добра за те, що ми для них зробимо.
3. Допомогати іншим потрібно тоді, коли це приносить задоволення тобі, навіть якщо конкретної користі немає.
4. Власні інтереси, бажання мають переважати, інтереси інших не потрібно враховувати.

Питання другої анкети вимагають оцінити себе у запропонованій ситуації:

1. Я завжди допоможу іншому, навіть якщо мені це не вигідно.
2. Я завжди допоможу людині, якщо у відповідь і вона допоможе мені.
3. Я із задоволенням допоможу іншому і це буде тішити моє самолюбство.
4. Я не розумію, чому повинен поступатись у чомусь заради іншого.

Перше висловлювання відповідає альтруїстичній позиції особистості. Під альтруїзмом ми розуміємо систему ціннісних орієнтацій особи, спрямовану на більшу значимість благополуччя, щастя, інтересів і навіть виживання інших у порівнянні з власним [2]. Більш детально розкриття суті поняття "альтруїзм" подане автором у статті "Теоретичні основи

дослідження альтруїстичної особистості" [1].

Зміст другого висловлювання характеризує альтруїстично-еґоїстичну позицію особистості. Термін "альтруїстичний еґоїзм" увів у науковий обіг канадський вчений Ганс Сельє. Він так охарактеризував поведінку, суть якої наступна: думай про себе, але будь необхідний іншим, і ти досягнеш доброго ставлення до себе. Викликаючи в оточуючих довіру і вдячність, ми спонукаємо їх співчутливо сприймати наше природне прагнення до благополуччя [3]. Два протилежні почуття – альтруїзм і еґоїзм, на думку вченого, не є несумісними. За його переконаннями альтруїстичний еґоїзм – єдина філософія, яка перетворює всі агресивні, еґоїстичні імпульси на альтруїзм, не знижуючи їх захисні цінності.

Третій пункт анкети можна віднести до такої позиції особистості, яку ми назвали еґоїстичним альтруїзмом. Поняття "еґоїстичний альтруїзм" у психологічній науці не зустрічається, але описання його суті наведено в працях деяких науковців. Так, М.Г. Чернишевський описує випадок, коли людина відмовилась від різних задовольень і спокус, від свободи і повного розпорядження своїм вільним часом для того, щоб доглядати іншу людину. "Друг, який проводить цілий тиждень біля ліжка хворого друга, робить пожертву набагато більшу, ніж якби він віддав йому свої гроші. Але чому він приносить таку жертву і заради якого почуття він її приносить? Він приносить свій час, свою свободу в жертву своєму почуттю дружби, – підкреслимо, – своєму почуттю; воно розвинулося у нього так сильно, що задовольняючи його, він отримує більшу насолоду, ніж від усяких інших задовольень і від самої свободи... Такі випадки зустрічаються і тоді, коли людина відмовляється від усяких насолод і вигоди заради служіння науці чи власному переконанню" [5].

Еґоїстичний альтруїзм – це життєва позиція особистості, при якій вона, задовольняючи свої потреби, допомагає іншим. На перший план тут виступають власні почуття, емоції, настрої. Зміст останнього пункту анкети відповідає еґоїстичній

позиції особистості. Еґоїзм виступає як протилежність альтруїзму. Це ціннісна орієнтація суб'єкта, яка визначає таку поведінку людини, при якій перевага віддається власним інтересам, нехтуються інтереси суспільства та інших людей. Еґоїзм характеризується переважанням у життєдіяльності суб'єкта своєкорисливих особистих бажань і потреб, що не відносяться до інтересів інших людей і соціальних груп [4]. Прояв еґоїзму характеризується відношенням до іншої людини як до об'єкта і засобу досягнення своїх корисливих цілей. У результаті нашого дослідження з першої анкети були отримані такі дані: 4 відсотки серед опитуваних віддали перевагу альтруїстичній позиції особистості; 11 – альтруїстично-еґоїстичній; 67 – еґоїстично-альтруїстичній; у 18 відсотків респондентів переважає еґоїстична спрямованість. За другою анкету були отримані такі результати: 16 відсотків опитуваних – альтруїстично спрямовані особистості; 35 відсотків віддали перевагу альтруїстичному еґоїзму; 27 відсотків – еґоїстичному альтруїзму, і у 22 відсотків відповідей переважає еґоїстична позиція. Порівнюючи результати відповідей на запитання обох анкет, ми можемо констатувати: в обох варіантах найменший відсоток відповідей – в альтруїстичній позиції. Її найчастіше оцінювали в 1, 2, 3 бали. Перевага у відповідях віддається альтруїстичному еґоїзму та еґоїстичному альтруїзму. Респонденти, які оцінили у 7 балів еґоїстичну позицію, майже всі високо (6 балів) оцінили своє ставлення до альтруїстичного еґоїзму. Тобто в межах норми чітко проявилася і переважає особиста прагматично-еґоїстична мотивація.

Виходячи із статевої приналежності, відповіді студентів розподілилися так (у %):

Психологічне тестування виявило суттєві статеві розбіжності. За загальними результатами обох анкет еґоїстичне спрямування респондентів жіночої статі більш ніж у два рази вище (29%), ніж у чоловіків (13%). Лише 3 відсотки чоловіків і 6 відсотків жінок віддали перевагу альтруїстичній позиції особистості. У 40 відсотків чоловіків переважає

	Жінки		Загальні дані	Чоловіки		Загальні дані
	I анкета	II анкета		I анкета	II анкета	
Альтруїзм	6	6	6	0	6	3
Альтруїстичний еґоїзм	8	35	21	29	53	40
Еґоїстичний альтруїзм	50	37	44	58	29	44
Еґоїзм	37	21	29	8	19	13

альтруїстично-еґоїстична спрямованість. Це майже у два рази вище, ніж у відповідях респондентів жіночої статі (21%). Однаковий загальний результат ми отримали у відповідях чоловіків і жінок стосовно еґоїстичного альтруїзму (44%). Якщо порівнювати результати відповідей на питання обох анкет, то в ситуації, що не відноситься до себе особисто, перевагу еґоїстичній позиції віддали 37 відсотків респондентів жіночої статі, а виходячи з відповідей на запитання другої анкети, еґоїстична спрямованість проявилася у 21 відсотках жінок. У чоловіків навпаки: у відповідях на запитання першої анкети 18 відсотків віддали перевагу еґоїстичній мотивації і 19 відсотків – другому ситуативному варіанту відповідей.

Отримані результати пояснюються більшою жіночою демонстративністю в порівнянні з чоловіками.

Проведене нами дослідження підтвердило, що в основі поведінки студентів переважає еґоїстична ціннісно-смилова позиція суб'єкта. У респондентів жіночої статі ця позиція проявилася більш виразно, ніж у чоловіків. У студентів чітко виявлена особистісна прагматично-еґоїстична мотивація. Прагматична поведінка проявляється тоді, коли людина діє, виходячи з обставин і власної вигоди. Таку мотивацію можна розглядати як усвідомлену і

престижну. Вона залежить від ситуації, настрою в даний момент і не зумовлена системою стійких ціннісних орієнтацій, інтересів.

Отримані нами результати досліджень можна пояснити. Студенти, середній вік яких у виборці – 20,5 років, значною мірою знаходяться на забезпеченні батьків. Молоді люди в такому віці привчені отримувати, а не віддавати. На даній віковій фазі звичніше чекати допомоги і піклування, а не самим проявляти піклування і надавати допомогу. Більшість студентів поки що вільна від сімейних обов'язків. Тобто вони думають більше про свої бажання, задоволення, ніж про благополуччя оточуючих їх людей. У соціальному плані еґоїзм студентів багато в чому не вразливий і, сподіваємося, скороминучий. У респондентів жіночої статі виявлено схильність до більшого прояву еґоїзму, ніж у чоловіків. Можливо за цією схильністю жінок криється своєрідний захисний механізм? Цей феномен ще потрібно вивчати. Можна зробити ще один висновок. Конкретні дослідження джерел і психологічних механізмів альтруїзму та еґоїзму в перспективі відкривають можливості впливу на такий важливий процес, який важко піддається управлінню, як моральне виховання молоді.

Література

1. Багмет І.М. Теоретичні основи дослідження альтруїстичної особистості // Педагогічні проблеми технічної і гуманітарної освіти. – Вип. 1. – Миколаїв: УДМТУ, 2000. – 122 с.
  2. Большой толковый психологический словарь / Ребер Артур. – Т. 1. – М.: Вече, АСТ, 2000. – 592 с.
  3. Селье Г. Стресс без дистресса. – Рига, 1992. – 136 с.
  4. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск, 1998. – 798 с.
  5. Чернишевский Н.Г. Антропологический принцип философии // Полн. собр. соч. – Т. 3. – М., 1950. – 327 с.
- Стаття надійшла до редакції 16.08.2001 р